

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 371.13-054.57

DOI 10.32840/1992-5786.2019.63-1.6

В. В. Грицько

викладач суспільних дисциплін
Гуманітарно-педагогічного коледжу
Мукачівського державного університету

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Зміцнення дисципліни та організованості, розвиток демократизму у світі та Україні, значною мірою залежать від рівня правової свідомості населення, правильного розуміння кожним громадянином власних прав і свобод та вміння їх використовувати, від готовності виконувати свої обов'язки, діяти завжди згідно з законом, тому подальше зміцнення правової основи державного і суспільного життя зумовлює необхідність оптимізації правового виховання населення та, особливо, дітей та молоді. У статті розкрито проблему підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування правової культури молодших школярів, визначено її структурні компоненти та шляхи комплексного розвитку учнів. Структура готовності майбутнього вчителя до формування правової культури молодших школярів є сукупністю мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісно-практичного та рефлексивного компонентів, які всебічно розкривають правову сферу діяльності педагога. У сукупності структурні компоненти готовності до формування правової культури молодших школярів відбивають здатність до таких дій: здійснення нормативно-правового забезпечення проектування і реалізації освітнього процесу в початковій школі; розробка на основі типових нормативно-правових документів сукупності локальних актів освітніх організацій; участь у самоврядуванні й управлінні шкільним колективом; здійснення порівняльного аналізу правового статусу учасників освітнього процесу тощо. Розвиток усіх структурних компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до формування правової культури молодших школярів починається з засвоєння основних правових норм, відбитих в дисциплінах правового змісту.

Ключові слова: *готовність до правовиховної діяльності, компоненти, педагогічна діяльність з молодшими школярами, майбутні учителі початкової школи, правова культура.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Важливою рисою сучасного суспільного устрою є розвиток горизонтальних відносин, регульованих нормами права, які передбачають взаємну юридичну та економічну значущість його учасників. Розширення кола горизонтальних відносин у суспільстві означає, що для повноцінної участі в них молодий фахівець повинен володіти правовою культурою, ясно усвідомлювати соціальну цінність права, його роль, уміти користуватися власними правами, відтак правове виховання на сучасному етапі стає одним з пріоритетних напрямів педагогічної діяльності [3, с. 201]. Тому в сучасних умовах актуальним напрямом педагогічної освіти є орієнтація на забезпечення прав людини, її залучення до загальнолюдських цінностей, на повагу до чужих прав і поглядів, умінь користуватися і захищати власні права. Це накладає певний відбиток на методи, форми та засоби правового виховання молоді, які вимагають ретельної розробки.

Однак об'єктивно висхідна виховна роль права не є достатньо ефективною, оскільки не під-

тримується цілеспрямованою діяльністю щодо правового виховання підрастаючого покоління. Завдання правового виховання школярів полягає в засвоєнні кожним учнем основних принципів діяльності у межах чинного законодавства та спрямованості правових норм, у виробленні правильної правової орієнтації, надбанні не лише знань основ законодавства, а й у формуванні глибокої поваги до права, що перетворюється в особисте переконання, потребу та звичку дотримуватися закону [5, с. 17].

Особливо актуальною ця проблема стає в контексті розвитку сучасної системи педагогічної освіти, а також державної діяльності, спрямованої на організацію та забезпечення стратегічних напрямів щодо здійснення правовиховного впливу та розробки державної політики з правового виховання, оскільки з особливою гостротою постає питання про необхідність цілеспрямованого та систематичного вивчення права учнями загальноосвітніх шкіл, організації в них процесу правового виховання, тобто правовиховної діяльності. Від

рівня правової культури підростаючого покоління залежить і «правове здоров'я» суспільства. Звідси процес виховання майбутніх учителів початкової школи націлюється на вдосконалення їхньої методичної підготовки до правовиховної професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми підготовки вчителів до професійної діяльності й особливості педагогічної діяльності розглянуто в дослідженнях А. Алексюка, В. Андрущенко, В. Беспалька, В. Бондаря, М. Євтуха, С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Кузьміної, О. Мороза, А. Нісімчука, Н. Ничкало, О. Пехоти, Л. Пуховської та інші. Однак ґрунтовні розвідки проблем педагогічної підготовки вчителів указують на незначний відсоток наукових напрацювань, які присвячено психолого-педагогічній та методичній підготовці вчителів початкових класів у напрямі правового виховання школярів. Так, науковцями розроблено теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до здійснення природознавчої освіти у початковій школі (О. Біда); узагальнено теорію та технологію диференційованого навчання майбутніх учителів початкових класів (П. Гусак); структуровано систему професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування загальнонавчальних технологій (Л. Коваль); досліджено проблеми формування готовності майбутніх учителів до складання та розв'язування навчально-пізнавальних завдань у початковій школі (Т. Бельчева), основ професіоналізму майбутніх учителів початкових класів у процесі моделювання педагогічних ситуацій (Л. Красюк); визначено соціокультурний компонент підготовки майбутніх учителів початкової школи у Великій Британії (О. Волошина) та інші. Однак, попри різноаспектні наукові розробки, в Україні поки що не реалізовано цілісного дослідження, яке б системно розкривало процес формування готовності майбутніх учителів початкової школи до формування правової культури молодших школярів.

Основною метою статті є визначення структурних компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до формування правової культури молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Завдання сучасної педагогічної освіти – навчити майбутніх учителів початкової школи, що беруть на себе місію професійної підтримки особистісного визрівання молодших школярів. Вони мають бути суб'єктами соціальних відносин і власної життєдіяльності, усвідомлювати свої соціально-педагогічні функції, визначати пріоритети особистісного і професійного розвитку. Як доцільно зазначає О. Ярошинська, перед системою професійно-педагогічної освіти стоїть завдання «дати такий запас фундаментальності, який сприяв би форму-

ванню компетентного, відповідального педагога, що вільно володіє власною професією й орієнтованого в суміжних сферах діяльності <...>, готового до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності <...>» [8, с. 561].

З прийняттям Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти стратегічною метою державної політики в галузі педагогічної освіти проголошено підвищення доступності якісної освіти, що відповідає вимогам інноваційного розвитку економіки, сучасним потребам суспільства та кожного громадянина [7]. Проте сучасному вчителю початкової школи недостатньо просто мати глибокі предметні знання та володіти практичними вміннями та навичками. Виконання професійних функцій передбачає єдність інтенсивного духовного життя, творчого підходу до педагогічної діяльності та організації науково-дослідницької діяльності, спрямованої на перетворення педагогічної дійсності [1, с. 22]. Майбутні вчителі початкової школи повинні бути готові до здійснення правовиховної діяльності та формування правової культури молодших школярів. Тому правовиховна діяльність набуває все більшого значення та трансформується в один з основних компонентів професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, а процес їхньої підготовки до такої діяльності – найважливіше завдання педагогічних закладів освіти. З огляду на це, готовність майбутніх учителів до правовиховної діяльності та формування правової культури молодших школярів уможливить у їхній подальшій професійно-педагогічній діяльності вирішувати виховно-освітні завдання на належному рівні.

Підготовка та становлення майбутніх учителів початкової школи передбачає активне використання категорії «готовність» у зв'язку з її співвіднесенням з процесом підготовки фахівця. Відправним моментом використання готовності майбутніх учителів початкової школи до формування правової культури молодших школярів є фундаментальний педагогічний принцип єдності об'єктивного та суб'єктивного в навчанні, вихованні та розвитку [6, с. 55]. Водночас сфера педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи розглядається як засіб індивідуалізації особистості, здатної враховувати розмаїття відносин, властивостей, потреб молодших школярів у контексті певного етапу соціалізації.

З огляду на це, доцільним є характеристика змісту професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи, що забезпечує готовність до формування правової культури молодших школярів. Так, структурний аналіз професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до правовиховної діяльності, на думку І. Галдецької, передбачає триєдиний підхід у підготовці майбутніх учителів: врахування особливостей

правового виховання в загальноосвітній школі у правовій підготовці педагогів; постановка та розв'язання методичних питань викладання та вивчення права в школі; аналіз методичних основ підготовки майбутніх учителів початкової школи до позакласної та позашкільної правовиховної роботи [2, с. 268].

Найважливішими проблемами педагогічної освіти, на думку Г. Задорожної, є завдання вироблення у майбутніх учителів комплексу соціальних якостей всебічно та гармонійно розвиненої особистості. Безсумнівно, що в соціально-педагогічному контексті студент як особистість формується під впливом загальної професійної спрямованості підготовки учителів у закладах педагогічної освіти, тому інколи студенти помилково вважають, що професійна підготовка вичерпує розвиток їхньої особистості. Відтак з'являється нігілістичний елемент у ставленні до гуманітарних, суспільних та правових дисциплін. А це, водночас, спричинює збіднення духовних потреб та інтересів особистості. Слід підкреслити, що під час засвоєння майбутніми вчителями початкової школи спеціальних навчальних дисциплін доречно враховувати не лише ставлення особистості до творчого характеру засвоєваних знань, а й безпосереднє ставлення особистості до суспільного середовища, що спостерігається у всіх виявах соціальної дійсності. Саме ці відносини виступають основою (критерієм) оцінки рівня суспільної та правової свідомості майбутніх учителів початкової школи, особливо в підготовці до здійснення правовиховної діяльності з молодшими школярами [4, с. 16].

Аналіз різних підходів до оцінки готовності майбутнього вчителя до формування правової культури молодших школярів дало змогу визначити компоненти, розробити показники готовності майбутнього вчителя початкової школи до формування правової культури молодших школярів. Структура готовності майбутнього вчителя до формування правової культури молодших школярів є сукупністю мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісно-практичного та рефлексивного компонентів, які всебічно розкривають правову сферу діяльності педагога.

Мотиваційно-ціннісний компонент готовності майбутніх учителів початкової школи до формування правової культури молодших школярів відбиває усвідомлення цінності права в житті держави та суспільства, цінності діяльності, людських відносин, здатність до вияву емпатії, об'єктивності, самоусвідомлення, інтеріоризацію нормативних приписів у середовище особистісних цінностей, наявність соціальної відповідальності, професійно-ціннісних мотивів.

Когнітивний компонент готовності майбутніх учителів початкової школи до формування правової культури молодших школярів відбиває

знання та розуміння основних правових норм, понять, їхня повнота, дієвість, наявність уявлень щодо особливостей протікання психічних процесів, достатніх для формування правової культури молодших школярів, сформованість уявлень щодо пріоритетних видів діяльності та можливих труднощів у їхній реалізації.

Діяльнісно-практичний компонент готовності майбутніх учителів початкової школи до формування правової культури молодших школярів виявляє вміння працювати з правовими джерелами, юридичною літературою, здійснювати теоретичний аналіз правових ситуацій, створювати правову документацію, наявність комунікативних умінь, розуміння, оцінювання та позитивну зміну мотивації молодших школярів, здатних брати на себе відповідальність у розв'язанні правових питань, законність, правоактивність.

Рефлексивний компонент готовності майбутніх учителів початкової школи до формування правової культури молодших школярів відбиває усвідомлення та осмислення студентами отриманого досвіду в професійній підготовці, здатність виявити можливості його застосування в професійно-педагогічній діяльності з формування правової культури молодших школярів, здійсненні підбору адекватних способів досягнення поставлених цілей, усвідомлення питань особистісного професійного правового зростання.

Варто зазначити, що важливим є співвідношення визначених компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до формування правової культури молодших школярів. Важливо виявити зв'язок між ними, що дасть змогу: найефективніше впливати на розвиток студентів як фахівців у певній сфері діяльності, зокрема у сфері педагогіки; зміцнити позиції окреслених компонентів у цілісній структурі готовності; провести порівняння між сформованістю компонентів готовності студентів першого та випускного курсів до формування правової культури школярів.

Висновки. Готовність майбутніх учителів початкової школи до формування правової культури молодших школярів розглянуто як досвід специфічної діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням і застосуванням нормативно-правових знань, набутих у межах професійної педагогічної підготовки. Вона формується під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників об'єктивного й суб'єктивного характеру та реалізується у різних контекстах педагогічної діяльності вчителів початкової школи. Як інтегрований результат навчання правознавства готовність майбутніх учителів початкової школи до формування правової культури молодших школярів передбачає здатність студентів цілісно реалізовувати на практиці правові знання, відповідні вміння й навички, цінності та ставлення, набути в процесі навчання. Отже,

представлені компоненти готовності майбутніх учителів початкової школи до формування правової культури молодших школярів взаємопов'язані, взаємозумовлені й в сукупності є одним цілим.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в реалізації технологій навчання, спрямованих на практичну самореалізацію студентів, які сприяють формуванню якостей, необхідних для виконання професійних обов'язків, а також компетенцій, що забезпечують високий рівень готовності майбутніх учителів до професійно-правової роботи з молодшими школярами.

Список використаної літератури:

1. Бахмат Н.В. Педагогічна підготовка вчителів початкових класів у наукових дослідженнях. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2015. № 3. С. 18–24.
2. Галдецька І.Г. Теоретичні основи формування правової компетентності у майбутніх учителів як педагогічна проблема. 2014. Вип. 28. С. 265–269.
3. Городиський М.І. Педагогічні умови забезпечення змісту правової освіти майбутнього вчителя : монографія. 3-є вид., змін. та доп. Київ : КНТ, 2007. 520 с.
4. Задорожна Г. Правове виховання особистості дитини : поняття, сутність, особливості. Педагогічний часопис Волині. 2017. № 4 (7). С. 12–17.
5. Іваній О.М. Структурно-змістова модель формування правової компетентності майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі університету : автор. дис. ... канд. пед. Наук : 13.00.04 . Харківський нац. ун-тет ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2012. 20 с.
6. Колосова О.В. Формування в учнів початкових класів основ правової культури : аспект шкільної дисципліни. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. 2010. Вип. 8. С. 54–57.
7. Про затвердження галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 14 серпня 2013 р. № 1176. URL:http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/(дата звернення 17.09.2018 р.).
8. Ярошинська О.О. Освітній простір вищого навчального закладу як континуум для проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх фахівців. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2014. Вип. 35. С. 558–567.

Hrytsko V. The structure of the readiness of future primary school teachers towards formation of law culture of junior schoolchildren

The strengthening of the discipline and organization, the development of democracy in the world and in Ukraine, depends to a large extent on the level of legal consciousness of the population, proper understanding of rights and freedoms of every citizen and the ability to use them, from willingness to perform their duties, to act always in accordance with the law, therefore, the strengthening of the legal basis of state and social life influences the optimization of legal education of the population, and especially of children and of the youth.

The article deals with the problem of the preparation of future primary school teachers for the formation of the legal culture of junior pupils, its structural components and the ways of their complex development. The structure of the future teacher's readiness for the formation of the legal culture of junior schoolchildren is a combination of motivational-value, cognitive, activity-practical and reflexive components that comprehensively reveal the legal scope of the teacher's activities.

Taken together, the structural components of readiness for the formation of the legal culture of junior pupils reflects the ability to: implement the legal and regulatory support for working out and implementation of educational process in elementary school; development of the set of local acts of educational organizations on the basis of standard legal documents ; participation in self-government and management of the school team; carrying out a comparative analysis of the legal status of participants in the educational process, etc. The development of all structural components of the readiness of future primary school teachers to form the legal culture of junior pupils begins with the assimilation of the basic legal norms reflected in the educational legal disciplines.

Key words: *readiness to legal activity, components, pedagogical activity with junior schoolchildren, future teachers of primary school, law culture.*